

Μουσική και ποίηση

Πιάνο, Ποίηση, Παντελής

Από τον ΒΑΣΙΛΗ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟ*

Όταν γίναμε φίλοι με τον Παντελή κατάλαβα πως στον κόσμο υπάρχει κι ένα άλλο αριστερό χέρι εκτός από το χέρι της Μαρινέλλας όταν τραγουδάει «όλη η πόλη είσαι εσύ/ εσύ που πια δεν μ' αγαπάς.» Είναι το ασύγκριτο δικό του αριστερό χέρι. Αυτό το συνειδητοποίησα ακούγοντας το αντάντε σοστενούτο της σονάτας 960 του Σούμπερτ. Και μετά αναρωτήθηκα αν υπάρχει αριστερόχειρη λογοτεχνία. Υπάρχουν ποιήματα ή διηγήματα που θα λέγαμε πως είναι αριστερόχειρα; Υπάρχει αριστερόχειρη γλυπτική ή απαγγελία; Ο Παντελής μου έδειξε τι θα πει αριστερό χέρι, και τι συμβαίνει όταν αυτό το χέρι πηγαίνει πάνω από το δεξί και το συναρπάζει, το υπερκερά. Γιατί δεν υπάρχει μείζον πιανιστικό κομμάτι για το δεξί χέρι; Επειδή τα δύο χέρια παίζουν μαζί αλλά το δεξί παίζει για το κοινό και το αριστερό για τον φίλο. Αυτό είναι εμφανές όταν ο Γκλεν Γκουλντ παίζει την 3η σονάτα για τσέλο του Μπετόβεν. Θα μπορούσαμε να φτιάξουμε μια ανθολογία αριστερόχειρης ποίησης; Λογοτεχνίας που γράφτηκε για το αριστερό χέρι;

Όταν γίναμε φίλοι κατάλαβα πως πιάνο και ποίηση προϋποθέτουν το ένα το άλλο. Δεν εννοώ πως το πιάνο επιζητεί την ποίηση κι η ποίηση τη μελοποίηση. Εννοώ πως ενυπάρχουν το ένα στο άλλο. Αυτό αρχίζει το 1816 με τον κύκλο τραγουδιών «Στη μακρινή αγαπημένη» του Μπετόβεν. Δεν είναι τρομερά ενδιαφέρον πως κανείς συνθέτης δεν μελοποιεί ποίηση για υπέροχα όργανα όπως το βιολί, το τσέλο, το όμποε; Η μελοποίηση προϋποθέτει το πιάνο και το πιάνο επικαλείται τη μελοποίηση (όπως στα *Τραγούδια χωρίς λόγια* του Μέντελσον). Στη συνεργασία πιάνου και μουσικής συντελείται κάτι υπερβατικό, κι αυτό που τελείται εμπεριέχεται στο όνομα του Παντελή: παν και τέλος. Φαίνεται επίσης στον Λεοπάρντι, τον Πούσκιν, την

Ο Έντουαρντ Σαϊντ (αριστερά) και ο Ντάνιελ Μπάρενμποϊμ.

Ντίκινσον, τον Χάινε, τον Ρίλκε, τον Καβάφη.

Κατάλαβα επίσης τι θα πει πιάνο που συμμετέχει και δεν συνοδεύει. Από μικρός άκουγα πως ο Τζέραλντ Μουρ συνοδεύει την Ελίζαμπεθ Σβάρτσκοφ και ο Γιεργκ Ντέμους την Έλυ Άμελινγκ, και κάπου κατάλαβα πως κολοσσοί όπως ο Φίσερ Ντίσκαου δεν θα υπήρχαν χωρίς τους πιανίστες τους, αλλά δεν είχα συνειδητοποιήσει πως το πιάνο, το πιο φαινομενικά αυτόνομο όργανο, είναι το πιο συνεργατικό. Το πιάνο επιζητεί τον στίχο, τον λόγο, τον Βασίλη. Όπως η ποίηση φιλοδοξεί να γίνει μουσική, η μουσική φιλοδοξεί να γίνει ποίηση. Αυτό λέγεται φιλία.

Κατάλαβα πως το πιάνο είναι το κατεξοχήν στοχαστικό όργανο και γι' αυτό από τους μουσικούς μόνο οι πιανίστες είναι στοχαστές. Θυμηθείτε τους Μεναχέμ Πρέσλερ, Τσαρλς Ρόζεν, Άλφρεντ Μπρέντελ, Μαρκ Αντρέ Χαμλέν, Τζέρεμυ Ντανκ, Στήβεν Χάου ή

τον ανερχόμενο Ραφάλ Μπλεχάτζ. Αλλά θυμηθείτε και πιανίστες φιλοσόφους όπως ο Νίτσε, ο Αντόρνο, ο Σαρτρ, ο Καβέλ, ο Καστοριάδης, ο Μπέρναρ Γουίλλιαμς. Φυσικά υπάρχουν πολλοί πιανίστες που δεν είναι καθόλου στοχαστές, όπως οι Χόροβιτς, Κάτσεν και Τσίφρα. Αλλά γιατί να στοχάζεται ο πιανίστας κι όχι ο κιθαρίστας ή ο βιολιστής ή ο τραγουδιστής (με την σπάνια εξαίρεση ενός Δρ. Ίαν Μπόστριτζ); Επειδή υπάρχει κάτι στο ρεπερτόριο του πιάνου που το κάνει το κατεξοχήν στοχαστικό όργανο. Ενώ νομίζουμε πως είναι το πιο ανεξάρτητο, τελικά είναι αυτό που περισσότερο από τα άλλα επιζητεί τη συνεργασία. Στον χώρο του πιάνου και του στοχασμού ο Ντάνιελ Μπάρενμποϊμ και ο Έντουαρντ Σαϊντ, όπως ο Παντελής και ο Βασίλης, επιζητούν ο ένας τον άλλο για να αναπτύξουν τη δική τους διαλεκτική.

Κατάλαβα τότε πως, αν και είμαι φιλόλογος, πάντα ερμήνευα την λογοτεχνία αλλά γενικά και την πραγματικότητα πιανιστικά. Αισθανόμουν πως ο κόσμος

μου άρχιζε με την εισαγωγή στο «Πάμε μια βόλτα στο φεγγάρι» του Χατζιδάκι και τελείωνε με την 18η παραλλαγή στον Παγκανίνι του Ραχμάνινωφ, όμως δεν είχα αντιληφθεί πως το πιάνο γειώνει τη σκέψη μου. Όταν προσπαθώ να καταλάβω οτιδήποτε, στο νου μου παίζει ένα πιάνο. Αν και μελετώ την λογοτεχνία και ξέρω απ' έξω χιλιάδες στίχους και βιβλιογραφικές παραπομπές, τελικά η αισθαντικότητα μου είναι περισσότερο τονική παρά μετρική. Στοχασμοί, αισθήματα, βιώματα είναι για μένα πρωταρχικά πιανιστικά, από την εισαγωγή του 2ου κοντσέρτου του Μπραμς ως τη 2η σονάτα του Άιβς, την 1η από τις Σονάτες και *Ιντερλούδια του Καίητζ*, το 9ο κομμάτι του *Στόκχαουζεν*, την *Ευρυάλη του Ξενάκη*. Αλλά και ανεπανόρθωτα μελοδραματικά τραγούδια όπως «*Η πρώτη μας νύχτα*» (Πλέσσας), «*Η μαρκίζα*» (Σπανός), «*Λένγκω*» (Μαρκόπουλος), «*Θα γελάσεις*» (Μικρούτσικος) και «*Αυτή η νύχτα μένει*» (Κραουνάκης), για να μη μιλήσουμε για το «*I get a kick out of you*» του Κόουλ Πόρτερ.

Κατάλαβα πως ο φιλόλογος στοχάζεται πιανιστικά κι ο πιανίστας στοχάζεται φιλολογικά. Ο πιανίστας ακούει ποίηση με τρόπο που κανείς άλλος μουσικός δεν ακούει ποίηση, και γι' αυτό στοχάζεται όπως κανείς άλλος μουσικός δεν στοχάζεται. Ο πιανίστας φίλος μου με περίμενε τριάντα χρόνια για να στοχαστεί μαζί μου τη σχέση μουσικής και ποίησης επειδή η ποίηση είναι μια θεμελιώδης διάσταση του παιξίματός του. Το νόημα της φιλίας μας λέγεται ρυθμός. Υπάρχει κάποιο σημείο όπου οι δυο φίλοι κάνουμε πάντα μουσική μαζί. Ο Ζιλ Ντελέζ το αποκάλεσε Σούμαν.

Κατάλαβα πως δεν διαβάζω νότες. Η Βιρτζίνια Γουλφ δημοσίευσε το 1925 ένα περίφημο δοκίμιο με θέμα το να μην ξέρει κανείς ελληνικά («*On not Knowing Greek*»). Θα ήθελα

κάποτε να γράψω ένα δοκίμιο με θέμα το να μην διαβάσει κανείς νότες. Πώς γίνεται να έχει κανείς πάθος για κάτι που αγνοεί τελείως; Για κάτι που του είναι απροσπέλαστο; Αλλά με κάποιο τρόπο η άγνοια που με αποκλείει από τον κόσμο των μουσικών με βοηθάει να ανήκω περισσότερο στο σύμπαν της μουσικής. Γι' αυτό στο πρόσωπό μου ο Παντελής βρήκε τον άνθρωπο που ήξερε πάντα σε τι αναφερόταν και τι εννοούσε. Βρήκε τον φίλο που τον καταλάβαινε αυτόματα. Το ότι δεν διαβάζω νότες και μπορώ να παρακολουθήσω μια παρτιτούρα με τεράστια δυσκολία με βάζει στη θέση της Γουλφ που διαβάζει Σοφοκλή: όσο αδυνατεί να τον διαβάσει, τόσο καλύτερα τον ακούει και τον θαυμάζει.

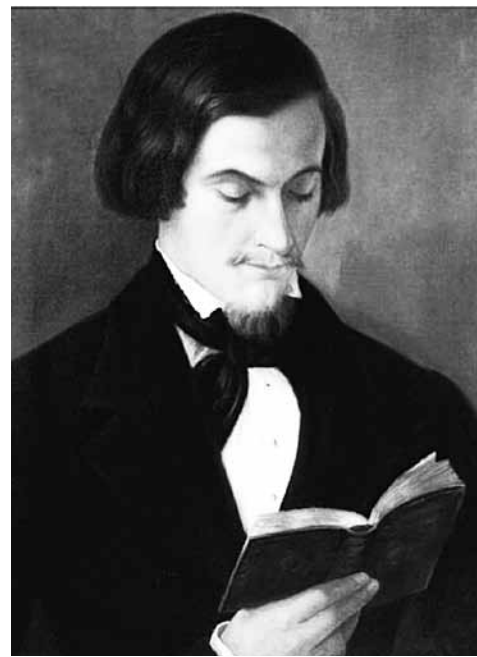
Όταν γίναμε φίλοι κατάλαβα τι θα πει ενσάρκωση στην τέχνη. Βίωσα τι θα πει κάποιος να μην παίζει πιάνο αλλά να γίνεται πιάνο, να γίνεται πιάνο με τρόπο ακαριαίο. Όταν τον ακούω να παίζει, δεν σκέφτομαι ούτε συνθέτη ούτε έργο ούτε ερμηνευτή. Παρίσταμαι σε κάτι οριακό όχι επειδή σημαίνει ούτε επειδή είναι αλλά επειδή συμβαίνει. Έχω συγκλονιστεί σε θέατρα, σε μουσεία, σε μπαλέτα, σε εκκλησίες, σε απαγγελίες, σε κάθε είδους τέχνη που κατορθώνει κάτι εις πέρας των καιρών και των κανόνων. Αλλά δεν έχω βιώσει τίποτε τόσο ακραίο όπως όταν ο φίλος μου γέρνει πίσω, ακουμπά τα δάκτυλα στα πλήκτρα και ενσαρκώνει τη μουσική – όταν γίνεται ένα με το πιάνο με το να απομακρύνεται από αυτό, όταν επιτυγχάνει την υλικότητα με το να αποστασιοποιείται από την ύλη. Αυτό είναι το πέραν του έργου και το υπεράνω του εαυτού.

Κατάλαβα τι θα πει υπέρβαση. Αντιλήφθηκα πως υπάρχει κάποιο σημείο μετά από το οποίο δεν μπορώ να ακούσω άλλη νότα, όπως ας πούμε στην αριέτα της 32ης σονάτας του Μπετόβεν. Φτάνω σε κάτι οριακό που δεν πάει παραπέρα, κάτι που περικλείει το όλον. Φτάνω στο σημείο όπου πιστεύω πως έχουν ορισθεί τα πάντα, δεν έχει νόημα να ακούσω κάτι άλλο, δεν αντέχω άλλη νότα. Κι όμως το κομμάτι συνεχίζεται, διαρκεί. Κι αυτή είναι η εκπλήρωση της φιλίας. Ο φίλος συνεχίζει να διεκδικεί την πραγματάωσή της πέρα από όσο ο φίλος του που κάθεται στην πρώτη σειρά αντέχει. Κι εκεί που νομίζω πως αυτό είναι τελείως ολοκληρωμένο, αυτός κατορθώνει το περαιτέρω. Εκεί που νομίζω πως το συνολικό συντελέστηκε, στην πραγματικότητα ανανεώνεται. Εκεί που νομίζω πως έχω φτάσει στα μουσικά μου όρια, ο Παντελής με παρακινεί να στοχαστούμε μαζί ακόμα πιο πέρα.

Κατάλαβα τι θα πει δέος. Όχι το δέος του αριστουργήματος, του υψηλού, του επιτεύγματος, αλλά το καθημερινό δέος της συντέλειας. Αισθάνομαι δέος επειδή παρίσταμαι στην τέλεση ενός ανεπανά-

Ο Ρόμπερτ Σούμαν (αριστερά) σε χαρτακιό του 1839 και ο Χάινριχ Χάινε (έργο της Α. Κέλερ, 1842, λάδι σε καμβά, 61 x 80 cm, Μουσείο Πούσκιν, Μόσχα).

ληπτου έργου το οποίο μάλιστα με προϋποθέτει. Ξαφνικά κάποιος κάνει κάτι τελείως φιλολογικό που δεν ξανάγινε και δεν θα ξαναγίνει. Παρίσταμαι σε μια ερμηνευτική μοναδικότητα η οποία εξ ορισμού δεν θα επαναληφθεί αλλά επίσης εξ ορισμού θα εμπεριέχεται σε κάθε δική μου φιλολογική ερμηνεία. Επειδή το τραγούδι που παίζει ο Παντελής είναι για τον φίλο του που κάθεται στη πρώτη σειρά και το τραγούδι μιλάει για Εκείνη.

Κατάλαβα πως πάντα θα κάνει έρωτα με Εκείνη, την «μακρινή αγαπημένη». Παίζει ερωτικά αυτό που τον προορίζει για το απόλυτο πιάνο, το κορμί της. Το παίξιμό του μου έμαθε την απεραντοσύνη του έρωτα. Ακούγοντάς τον ατένισα την γυναικεία ομορφιά και αισθάνθηκα γιατί όλες του κόσμου οι Κυριακές λάμπουν στο πρόσωπο της Άρτεμης. Ο πιανίστας είναι ερωτευμένος. Είναι συνεπαρμένος από

την ηδύτητα μιας απόλυτης γυναικείας ομορφιάς. Είναι ο πρωταγωνιστής στο ποίημα-σονάτα του Ουάλας Στήβενς “Peter Quince at the Clavier” (1915) που παίζει πιάνο ώστε να βρει επαρκή μουσική να εκφράσει την αγάπη του. Ο πιανίστας αναζητά παντού Εκείνη, κι όταν την βρίσκει, βιώνει μια εκπλήρωση και της αφοσιώνεται απόλυτα. Ο πιανίστας παίζει για τον μοναδικό φίλο του ο οποίος με κάθε πανσέληνο ξέρει πως ο πιανίστας αναζητά και λατρεύει Εκείνη, το ήμισυ εαυτού του Πλατωνικού Συμποσίου.

Κατάλαβα πως πάντα και όπου εμφανίζεται κάθεται στην πρώτη σειρά της αίθουσας. Είτε παίζει Γιόζεφ Μαρξ στο Αν Άρμπορ, Μπρούνο Βάλτερ στη Βιέννη ή Έλιοτ Κάρτερ στο Λας Βέγκας, εγώ κάθεται πάντα στην πρώτη σειρά του ρεσιτάλ. Επειδή είμαι ο φίλος του. Αυτό δίνει την εγκυρότητα του ανεπανάληπτου στο επαναλήψιμο που παίζει. Ας σκεφτούμε τις γυναίκες μουσικούς. Οι τραγουδίστριες ελκύουν εραστές – η Μαρία Κάλας τον Λουκίνο Βισκόντι, η Άννα Μόφο τον Γουαίην Κέστενμπαουμ, η Τερέζα Στράτας τον Τόνυ Χάρισον, η Χίλντεγκαρντ Μπέρνερ τον Αλέξανδρο Νεχαμά, η Άννα Νετρέμπκο πολλούς που δεν γνωρίζω. Όμως οι πιανίστριες εμπνέουν εμβάθυνση. Η Μάρθα Άργκεριχ, η Μιτσίκου Ουτσίντα, η Ελέν Γκριμώ μας καλούν σε στοχασμό, όχι σε έρωτα. Με την τραγουδίστρια κανείς συνεπαίρνεται, ταυτίζεται. Με την πιανίστρια στοχαζέται. Έτσι συμβαίνει και με τον πιανίστα ο οποίος με το αριστερό χέρι διαλέγεται με τον φίλο του.

Όταν γίναμε φίλοι κατάλαβα πως συνήθως κάθεται στην πρώτη σειρά του ρεσιτάλ του αλλά επίσης πως μερικές φορές κάθεται πλάι του όταν παίζει πιάνο, και τότε μουσική και ποίηση ενσαρκώνονται σε φιλία, και για αυτές τις μαγικές στιγμές δεν μπορώ να πω τίποτε επειδή αυτή η εμπειρία ανήκει στο άφατο, ή μάλλον στο ανήκουστο, στο Παντελές.

Κατάλαβα πως το πιάνο παρουσιάζεται πολύ συχνά στη λογοτεχνία. Μπορούμε να σκεφτούμε πεζογραφικά παραδείγματα από τον Χένρυ Τζαίμς (*The Portrait of a Lady*) και τον Τόμας Μαν (*Doktor Faustus*) ως τον Άντονι Μπέρτζες (*The Piano Players*) και την Ελφρίντε Γέλινεκ (*Die Klavierspielerin*). Μπορούμε επίσης να σκεφτούμε διάφορα ελληνικά ποιητικά παραδείγματα όπου το πιάνο παίζει μείζονα ρόλο. Είναι κι αυτό μέρος του διαλόγου μεταξύ λογοτεχνίας και μουσικής, ή μάλιστα της φιλοδοξίας τής μιας τέχνης να κατορθώσει την άλλη. Μου κάνει εντύπωση που εγώ ο φιλόλογος κάνω διαρκώς αναφορές στη μουσική

ΑΚΟΥΣΤΕ - ΔΙΑΒΑΣΤΕ

Theodor W. Adorno: *Essays on Music*, selected by Richard Leppert (2002)

Daniel Barenboim and Edward W. Said, *Parallels and Paradoxes: Explorations in Music and Society* (2002)

Beethoven – Cello sonata No. 3 – Scherzo: Allegro molto – Glenn Gould, piano;

Leonard Rose, cello. <http://tiny.cc/ivqfbx>

Beethoven – Piano sonata No. 32 – II. Arietta – Daniel Barenboim, <http://tiny.cc/9wqfbx>

Ian Bostridge: *A Singer's Notebook* (2011)

Brahms – Piano concerto No. 2 – Allegro non troppo – Krystian Zimerman, piano;

Leonard Bernstein, conductor; Wiener Philharmoniker.

C. P. Cavafy in Music: *A Recital of Songs and Reflections* for mezzo soprano, collaborative pianist and literary scholar. <http://tiny.cc/f2qfbx>

Edward T. Cone: *The Composer's Voice* (1974)

Nicholas Cook: *Beyond the Score: Music as Performance* (2014)

Gilles Deleuze and Félix Guattari: *Mille Plateaux* (1980), #15 “De la ritournelle”

Jost Harmand and Herhard Richter, eds.: *Sound Figures of Modernity: German Music and Philosophy* (2006)

Friedrich Nietzsche: *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* (1872)

François Noudelmann: *Le Toucher des philosophes: Sartre, Nietzsche et Barthes au piano* (2008)

Marjorie Perloff and Craig Dworkin, eds.: *The Sound of Poetry / The Poetry of Sound* (2009)

Cole Porter – *Anything Goes* – “I Get a Kick out of You” – Kim Criswell. <http://tiny.cc/q3qfbx>

Rachmaninoff – *Rhapsody on a Theme of Paganini* – 18th Variation – Arthur Rubinstein, piano.

<http://tiny.cc/z4qfbx>

Schubert – Piano sonata D. 960, Andante sostenuto – Alfred Brendel. <http://tiny.cc/v5qfbx>

Schumann/Heine – *Dichterliebe* – “Im wunderschönen Monat Mai” – Jonas Kaufmann, tenor;

Helmut Deutsch, collaborative piano. <http://tiny.cc/46qfbx>

Stockhausen – Klavierstück IX – Maurizio Pollini. <http://tiny.cc/67qfbx>

Wolf/Goethe – “Kennst du das Land” – Elisabeth Schwarzkopf, soprano; Gerald Moore,

collaborative piano. <http://tiny.cc/r8qfbx>

Κώστας Χατζής / Σώτια Τσώτου – Όλος ο κόσμος είς' εσύ – Μαρινέλλα. <http://tiny.cc/ecrfbx>

ενώ ο μουσικός Παντελής στην ποίηση.

Κατάλαβα πως, ενώ όλοι μας συσχετίζουμε συχνά ποίηση και μουσική (π.χ. σχολιάζοντας τους στίχους για τα τραγούδια που θαυμάζουμε), η αλληλεπίδραση των δύο τεχνών έχει μελετηθεί ελάχιστα. Συχνά νομίζουμε πως ο Γκούσταβ Μάλερ έχει ποιητικότητα και ο Ρόμπερτ Μπράουνινγκ μουσικότητα αλλά πολύ λίγοι επιστήμονες έχουν εντυπώσει σε αυτή τη διαλεκτική. Στην αγγλόγλωσση βιβλιογραφία, που ξέρω κάπως καλά, τα βιβλία είναι ελάχιστα. Υπάρχουν δύο πρακτικοί λόγοι γι' αυτή την ένδεια. Πρώτον, εγώ ο φιλόλογος δεν διαβάζω μουσική και ο κορυφαίος συνάδελφος στο Μίσιγκαν συνθέτης Μάικλ Ντόερτ, που μελοποιεί από Σαπφώ έως Αν Κάρσον, δεν καταλαβαίνει από λογοτεχνία. Μια ουσιαστική συγκριτική μελέτη που θα πήγαινε πέρα από ιμπρεσιονιστικά σχόλια μπορεί να γίνει μόνο όταν ένας φιλόλογος με πάθος για την μουσική κι ένας πιανίστας με πάθος για την ποίηση συνεργαστούν στενά, όπως έγινε όταν ετοιμάσαμε με τον Παντελή και την μέτζο Αλεξάνδρα Γκράβας το ρεσιτάλ τραγουδιών Κ. Π. Καβάφη με το οποίο περιοδεύσαμε σε Αμερική και Ευρώπη το 2012-13. Ο δεύτερος λόγος είναι πως ποίηση και μουσική μαζί μπορεί να σημαίνουν πολύ διαφορετικά πράγματα: ποίηση και μουσική παράλληλα, ποιητικά θέματα στη μουσική και μουσικά στην ποίηση, μουσική δόμηση ποίησης και ποιητική δόμηση μουσικής, το ποίημα ως παρτιτούρα και η παρτιτούρα ως ποίημα, και πολλά άλλα. Οι δυνατότητες είναι πολλές αλλά αυτό δυσκολεύει τους λίγους μελετητές που έχουν τα αναγκαία

Ο Ζιλ Ντελέζ (αριστερά) και ο Φελίξ Γκουατταρί.

εφόδια να αποφασίσουν σε τι ακριβώς θέλουν να επικεντρωθούν.

Κατάλαβα πως η λογοτεχνική και η μουσική ερμηνεία έχουν εντυπωσιακές ομοιότητες. Και στις δύο περιπτώσεις ερμηνεία σημαίνει αναδημιουργία, δημιουργία καινούργιου έργου. Και ο Παντελής κι εγώ διαβάζουμε σελίδες (λέξεις, νότες κ.λπ.), αλλά στην πραγματικότητα η ερμηνεία μας συγκροτεί ένα καινούργιο λογοτεχνικό ή μουσικό έργο. Δεν αποδίδουμε αυτό που υπάρχει στη σελίδα. Δεν ερμηνεύουμε κάτι δεδομένο, δημιουργούμε κάτι καινούργιο.

Κατάλαβα πως η σπουδαία φιλία είναι δημόσια, όχι ιδιωτική. Δεν είναι αυτοβιογραφική ούτε εξομολογητική. Συνιστά δημόσιο γεγονός. Ανάγεται στον κόσμο,

προσφέρεται. Γίνεσαι φίλος με κάποιον για να μοιραστείς τη φιλία σας με τους ανθρώπους γύρω σας. Εμφανίζεστε μαζί, δίνετε ομιλίες μαζί, δημοσιεύετε μαζί, κάνετε έρευνα μαζί, σχεδιάζετε να διδάξετε μαζί. Μόλις γίνετε φίλοι, το ξέρουν όλοι, και τους αφορά. Σας ξέρουν μαζί, σας περιμένουν μαζί. Συνιστά ένα γεγονός μουσικό, ποιητικό, φιλοσοφικό. Νίτσε και Βάγκνερ. Η σπουδαία φιλία δεν είναι διάλογος αλλά μια διαλεκτική που αναπτύσσεται δημόσια, που διεξάγεται επειδή είναι δημόσια, επειδή απευθύνεται. Η φιλία είναι μια έμπρακτη φιλοσοφία.

Κατάλαβα πως ο έρωτας είναι πόθος (επιζητά την ικανοποίηση, την ολοκλήρωση) ενώ η φιλία είναι πάθος (δεν ολοκληρώνεται ποτέ). Ζούμε απόλυτες ερωτικές εμπειρίες αλλά ποτέ δεν ζούμε απόλυτες φιλικές εμπειρίες. Η φιλία δεν μας προσφέρει ηδονή, απόλαυση, μέθη.

Αυτά είναι τα अपαράμιλλα χαρίσματα του έρωτα. Η φιλία συνιστά ένα ηθικό εγχείρημα. Είμαστε απεριγράπτα υπερήφανοι για τον φίλο μας επειδή τον θεωρούμε πρότυπο ακεραιότητας. Θαυμάζουμε την αρετή του. Πάντα τον βρίσκουμε γλυκύτατο και πανέμορφο αλλά θεμελιακά τον θεωρούμε αγαθό. Η φιλία είναι το πάθος για ηθική εξύψωση. Συμβάλλει ουσιαστικά στην επιμέλεια εαυτού. Περιμένουμε πως ο φίλος θα μας κάνει καινούργιους και καλύτερους. Η αρετή του φίλου μου ανοίγει ένα δρόμο προς το αγαθόν.

Όταν γίναμε φίλοι κατάλαβα πως η κορυφαία φιλία φιλοδοξεί να διαπρέψει. Κάνει τους φίλους σπουδαίους και τους ανεβάζει σε κάτι πρωτόγνωρο, μια μελο-ποίηση όπου μέτρο και μέλος μεταμορφώνουν το ένα το άλλο. Είναι ένα ασύγκριτο πάθος αλλά καθόλου συναισθηματικό. Συνιστά ηθικό μέγεθος. Ξαφνικά ανακαλύπτεις πως μπορείς να γίνεις άλλος, καινούργιος. Ανακαλύπτεις πως μπορείς να γίνεις. Και με το να είσαι φίλος του Παντελή, γίνεσαι. Παύεις να είσαι. Γίνεσαι. Και γίνεσαι κάτι ανυπέμβλητο, κάτι που δεν φαντάστηκες ποτέ. Κατορθώνεις ένα μεγαλείο, κι αυτό σε σημαδεύει στην υπόλοιπη ζωή σου. Σου ανοίγει ένα νέο δρόμο, σου μαθαίνει ένα καινούργιο τρόπο. Η κορυφαία φιλία δεν ανακαλύπτει, δημιουργεί. Και στη φιλία πρέπει κανείς να είναι κορυφαίος – παντελής. ▲

[*] Ο Βασίλης Λαμπρόπουλος είναι, όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης, ο «έτερος εαυτός» (Ηθικά Νικομάχεια 1170b) του πιανίστα Παντελή Πολυχρονίδη.

The Athens Review of books

Γραφτείτε συνδρομητές

Κάνοντας μια συνδρομή στην Athens Review of Books έχετε έγκαιρα το δικό σας τεύχος στο χώρο που εσείς επιθυμείτε. Κάντε δώρο μια συνδρομή και στους φίλους σας. Επωφεληθείτε από την προσφορά μιας συνδρομής για δύο χρόνια.

γράψτε με συνδρομητή

για ένα έτος

για δύο έτη

φοιτητικό

για ένα έτος (Ευρώπη)

για ένα έτος (Αμερική)

50 €

90 €

40 €

80 €

100 €

Όνομα

Επώνυμο

Τηλ:

Διεύθυνση

T.K.

e-mail:

Συνδρομές: Εσωτερικού ετήσια (11 τεύχη) 50 €, φοιτητικές 40 €, οργανισμοί-τράπεζες 200 €, Βιβλιοθήκες 100 €. Εξωτερικού ΕΕ (απλό ταχυδρομείο) 80 €, Ευρώπη εκτός ΕΕ 100 €, Αμερική 100 €.

Εμβάσματα - επιταγές: Μαρία Βασιλάκη - Τραπεζικός λογαριασμός Alpha Bank: 262-00-2320-000930 EUR, IBAN GR54-0140-2620-2620-0232-0000-930, BIC CRBAGRAA

Μάρτιος 2014 • έτος 5ο - τεύχος 49 - τιμή 5€

The Athens Review

Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου *of books*

ΑΛΜΠΕΡΤΟ ΜΟΡΑΒΙΑ

Κωνσταντίνα Γ. Ευαγγέλου

Νευρομανία

Κόλιν ΜακΓκιν

Ιμάνουελ Καντ

Γιώργος Ξηροπαϊδης

Η σοφία των (γερμανών) δικαστών

Δημήτρης Χαραλάμπης

Σταύρος Ζουμπουλάκης

Στέλιος Βιρβιδάκης

Στιχουργικής πάθη

Δημήτρης Ραυτόπουλος

Όρσον Γουέλς

Παναγιώτης Δασκαλόπουλος

Ρώμος Φιλύρας

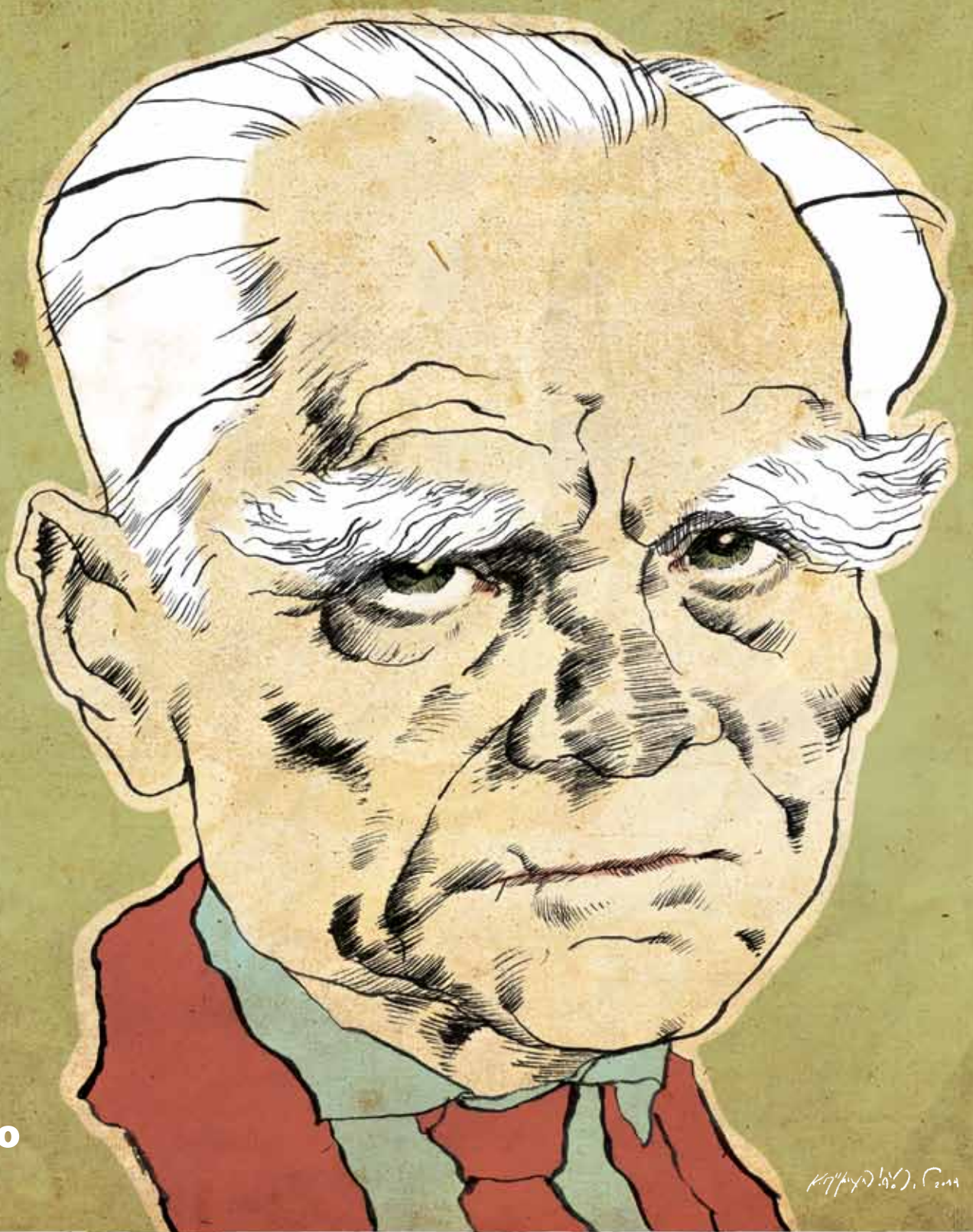
Λίζυ Τσιριμώκου

Ποίηση και Μουσική

Βασίλης Λαμπρόπουλος

Η Ελλάδα μετά το Μνημόνιο

Μάνος Ματσαγγάνης

Χ.Ε. Μαραβέλιας

Οι Έλληνες και Εμείς

